

SINIR-ÖTESİ EVLİLİKLER VE SINIR ÇOKKARILILIĞI: “İTHAL KUMALAR”*

Ayşe YILDIRIM**

Özet

Antropoloji literatüründe gruplar arasındaki ilişkiler bağlamında kültürel sınırlara önemli bir yer verilmesine karşın, siyasi sınırların ihmal edildiği göze çarpar. Saha araştırmasına dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışma, siyasi sınırların neden olduğu sınır-ötesi evliliğin çeşitli görünümünü tarihsel bir gelişim içinde ele almaktadır. Çalışmanın alanını Türkiye-Suriye sınırında Mardin ilinin Nusaybin ilçesi ile Cezire bölgesinin Qamişlo ilçesi oluşturmaktadır. Alan olarak bu iki kentin seçilmesinin temel sebebi Nusaybin ile Qamişlo'nun, 20. yüzyıl başlarında Türkiye ile Suriye arasında çizilen yeni sınırlarla ikiye bölünmesi ve birbirine karşı iki kent olarak konumlandırılmasıdır. Bununla birlikte çalışmanın verilerinin önemli bir kısmı Nusaybin'de elde edilmiştir. Evlenerek Nusaybin'e gelmiş olan “Suriyeli Gelinler”le derinlemesine görüşmeler yapılarak kişisel deneyimleri, hayat hikayeleri derlenmiştir. “Suriyeli Gelinler” ile “yerli kadınlar” arasındaki gerilim ve rekabetin dinamiklerini anlayabilmek ve çözümleyebilmek için her iki kadın grubunun bir araya getirilmesine özen gösterilmiş ve kadınlar bir arada iken katılımlı gözlem yapılmıştır. Tüm veriler açısından araştırmanın sonucuna bakıldığında başta her iki yerleşim arasındaki etnik devamlılıklar sınır-ötesi evliliklerde etkiliyken, son yıllarda yoksulluğun temel etken olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sınır-ötesi evlilik, Suriyeli gelinler, çokkarıllık

Border Marriage and Border Polygyny

Abstract

In the literature of anthropology, although being given importance to the cultural borders in the context of relations between social groups, it is noticed that the political borders are mostly neglected. This study realized as a field research discusses various appearances of cross-border marriages that political borders cause

* Bu metin, ulus-devlet sınırlarının etnik devamlılıklar üzerindeki etkilerini ele alan doktora tezimin sadeleştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş bir bölümünden oluşmaktadır.

** Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Antropoloji Bölümü.

in historical development. The field of study is two districts in the border between Turkey and Syria, Nusaybin in Mardin city and Qamişlo in Cezire region. The main reason of why these two cities are selected is that Nusaybin and Qamişlo were divided as two different districts with the new borders drawn in the beginning years of 20th century and were positioned as two cities against one another. After all, the crucial part of the findings of that field study is from Nusaybin. The individual experiences and their life stories of “Syrian brides” who got married and then came to Nusaybin are collected with the way of doing in-depth interviews. For understanding and analyzing the dynamics of tensions and competitions between “Syrian brides” and “local women”, it is taken care to getting these two groups of women together and is done participant observation when these women get together. When examining the conclusions of this research with all findings, although in the beginning the ethnic continuities between these two districts influence in cross-border marriages, it is seen that the poverty is the main reason for these marriages for last years.

Keywords: *Cross-border marriages, Syrian brides, polygyny*

GİRİŞ

Küreselleşmenin önemli sonuçlarından biri göçtür. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren kadınların işgücüne katılımının artış kaydetmesi, cinsiyet rollerinin değişmesi ve göçün küresel düzlemde kadınlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Küresel düzeyde/sınırlar arasında gerçekleşen kadın göçünün önemli bir ayağını evlilik göçü oluşturur. Özellikle yoksul ülkelerdeki kadınların gerçekleştirdiği sınır-ötesi/sınırlararası evlilikler, neo-liberal politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkan “yeni yoksullukla”¹ başa çıkabilmenin araçların-

¹ Yoksulluk araştırmacılarının ortak kabulü 1980’li yıllarda gündeme gelen yoksulluğun, geçmişteki biçimlerinden farklı olduğudur. Özbudun (2003: 328-329) bu farklılığın iki yönlü olduğunu belirtir. Bunlardan ilki yoksulluğun yeryüzündeki tüm tezahürlerinin neo-liberal politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkmasıdır. “Sermayenin devingenleşmesi, yani yatırımları yeryüzünün işgücü maliyetlerinin daha düşük, hammadde kaynaklarının daha ucuz ve erişilebilir, vergi düzenlemelerinin daha elverişli olduğu bölgelere kaydırabilmeye olanak sağlayan CUŞ stratejileri; işgücü piyasasının esnekleştirilmesi, yani emekçilerin örgütsüzleştirilerek ve esnek zamanlaştırmalarla pazarlık güçlerinin aşındırılması; her zaman yüksek oranda işçi çıkarmalarının eşlik ettiği özelleştirmeler; kamu hizmetlerinin tasfiyesi, yani sosyal güvenlik sistemlerinin göçertilmesi, sağlık, eğitim gibi temel insan haklarına yönelik hizmetlerin özelleştirilmesi...; özellikle Güney ülkelerinin içine düşürüldüğü borçlanma kısıncısı ve faizlerin anapayayı kat be kat aştığı bu borçlanma sarmalında IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların dayattığı neo-liberal ‘yapısal uyum programları’ vb. uygulamaların eşzamanlı olarak yürürlüğe sokulmasından oluşan bu ‘neo-liberal politikalar’ gerek sanayileşmiş Kuzey, gerekse sanayileşmekte/gelişmekte olan vasfıyla vaftiz edilen Güney ülkelerinde yaygınlaşan küresel yoksulluğun ortak kaynağını oluşturmaktadır.” İkincisi ise yoksulluğun yeniden tanımlanması ve buna paralel artık sadece “geçim araçlarına erişememek” ya da “kişi veya hane

dan biri haline gelmiştir. Yoksulluk merkezli bu evlilik göçünün yönünü Constable şöyle tanımlamaktadır (APMM 2007, 8):

Uluslararası evlilik göçmenlerinin çoğunu kadınlar oluşturur. Bu kadınlar büyük oranda yoksul ülkelerden zengin olanlara; az gelişmiş küresel “güney”den –Asya’nın bazı bölgeleri, Latin Amerika ve Doğu Avrupa’dan- küresel “kuzey”e –eski SSCB, Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Doğu Asya’nın kimi bölgelerine- doğru göç ederler.

Bu çalışmada sınır bölgelerine özgü durumlardan biri olan sınır-ötesi evlilik göçü² ve bu göçün ortaya çıkardığı sınır çokkarıllığı ele alınmıştır. Çalışmada kadının evlilik göçü, aynı kültürel ve etnik kökene sahip iki toplum arasındaki geleneksel mübadele biçimlerinden biri olarak ele alınmaktadır. Zira Türkiye ile Suriye Devletleri arasındaki sınırların taksimi sonrası Nusaybin ikiye bölünmüş ve akraba gruplarının bir bölümü Türkiye Devleti sınırları içinde kalırken, diğer bölümü ise Suriye devletinin birer parçası haline gelmiştir. Aynı kültürel ve etnik grubu ikiye bölen siyasi sınırlara rağmen, birbirine karşı konumlandırılan iki yerleşim birimi arasındaki geleneksel kadın mübadelesi günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Bununla birlikte evlilik dolayısıyla göç eden kadınları tanımlamada kullanılan muhtelif kavramlar da söz konusudur. “Yabancı eş/kadın”, “yeni göçmenler” ve “yabancı gelinler” bunlardan birkaçını oluşturur. Nusaybin’de Suriye’den evlenerek Türkiye’ye gelen gelinler için kullanılan kavram kuşaktan kuşağa farklılık gösterir. Yaşlılar arasında genelde “*bûka binxel*” (hattın altından alınan gelin) olarak isimlendirilirken yeni nesil arasındaki kullanım ise çoğunlukla “*bûka Suri/jinek Suri*” (Suriyeli gelin/Suriyeli kadın) biçimindedir. Kuşaklar arasında değişen bu kullanım biçimi sınırların meşruluğunun kabulü konusundaki farklılığı göstermektedir.

Bu tür evlilik biçimi için ise “uluslararası evlilikler”, “yabancı ile evlilik”, “kültürlerarası evlilik” vb. tanımlamalar söz konusudur (Williams ve Yu, 2006: 59). Bu çalışmada Nusaybin-Qamişlo arasında görülen evlilikler

halkının yaşaması için gerekli olan asgari temel ihtiyaçlarını karşılayamaması” olarak tanımlamanın yetersizliğine yapılan vurgudur.

² Göç ve evlilik ile ilgili yaygın bakış açısı, evlilik göçünü geleneksel göçün bir biçimi olarak kabul eder. Bu bakış açısı, evlilik göçünü, göçün siyasal ve ekonomik biçimlerinden ziyade, akrabalık ve geleneksel aile örüntüleri ile ilişkilendirir. Ne var ki, evlilik dolayısıyla gerçekleşen sınır-ötesi göç, sözelimi toplumsal cinsiyete özgü göç akışının daha iyi anlaşılması gibi sorunsalları nedeniyle başlı başına incelenmeye değer bir alanı oluşturur (Williams ve Yu, 2006: 58).

için “sınır-ötesi evlilik” kavramı kullanılacaktır. Kavram birbirine bitişik olma durumuna işaret ederek, bu evlilikleri birbirinden uzak mesafede olan ülkeler arasındaki, yani uluslararası evliliklerden ayırma imkânı sağlayacaktır.

Sınır-Ötesi Evlilikler

Genel olarak sınır-ötesi evlilikler iki biçimde görülür: İlki, birbirinden farklı etnik ya da kültürlerdeki bireylerin sınır-ötesi evliliğidir. Bu tür evliliklerin yoğun olarak gözlendiği Asya ülkelerindeki yabancı gelinlerin büyük bir kısmının farklı etniklere mensubiyeti, bu kategoriye örnek oluşturur. İkincisi ise aynı etnik bağlar içindeki –akrabalık gibi- ilişkiler ya da aracı kişiler dolayısıyla ortaya çıkar. Sınır-ötesi evliliğin bu biçiminde esas, gerek ulusal sınırlar dahilinde gerekse bu sınırları aşan durumlarda eş tercihini belirleyen temel faktörün etnik bağlar ve devamlılıklar olmasıdır. Yine Asya ülkelerinden biri olan Tayvan’daki Hakka azınlığının sınır-ötesi eş tercihleri bu biçime örnek gösterilebilir. Esas itibarıyla çok etnili bir ülke olan Tayvan, kültürel ve etnik farklılığa bağlı olarak kendisini çokkültürlü bir toplum olarak tanımlar. Ne var ki, bir Tayvanlı, ülkedeki çeşitli etnik gruplar yerine kendi etnisi içinden evlenmeyi tercih eder. Tayvan’daki Hakka etnik azınlığı da benzer biçimde kendi grubundan evlenmeyi istemekte ve evlenecekleri kişiyi Endonezya’daki Hakka arasında aramaktadır. Ayrıca genelde aynı etnik ya da kültürel kimliği, norm ve değerleri paylaşmayanların kültürel uyumsuzluklar nedeniyle etnik grup içi evlilik tercihlerinin son dönemlerde arttığı kaydedilmektedir (akt. Williams ve Yu, 2006: 61).

Kendi dinamikleri olmakla birlikte, Nusaybin ile Qamişlo arasındaki sınır-ötesi evlilikler ikinci biçimin özelliklerini gösterir. Sınırların çizilmesiyle birlikte başlangıçta akrabalık bağları içinde gerçekleşen evlilikler, günümüzde bu ilişkilerin dışına çıkarak daha geniş bir çerçeveye oturtulmuştur. Ancak bu evliliklerdeki genişlik çerçevesi etnik gruplar arasındaki evliliklerden ziyade, eş tercihinin aynı etnik bağlar içinde gerçekleşmesini ima eder. Buna ilaveten sınır kenti haline dönüşen Nusaybin ile Qamişlo arasındaki evlilik örüntülerinin seyri, buldukları egemenlik alanlarının siyasal ve ekonomik koşullarıyla doğrudan ilintilidir. Bu nedenle akrabalık bağıyla evlilik organize etme bu koşullara bağlı olarak dönemsel farklılıklar gösterir. Evlilik örüntülerindeki bu dönemler farklı egemenlik alanlarının, aynı etnik bağlar içinde yer alan Nusaybin ve Qamişlo arasında toplumsal, siyasal ve ekonomik ölçüklerin nasıl bir değişime neden olduğunu ve akrabalık ilişkilerinin nasıl kırıldığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Öte yandan sınırlar mübadele alanlarıdır ve bu mübadele sisteminin³ unsurlarından biri de kadınlardır. Kadınların mübadele sisteminin bir parçası haline gelmeleri gruplar arasındaki evlilik örüntüleri⁴ aracılığıyla gerçekleşir. Nusaybin-Qamişlo arasındaki evlilik/kadın mübadelesi, başka bir deyişle kadınların gruplar arasındaki akışına ilişkin üç belirgin dönemden söz etmek yanlış olmaz.

İlk dönem, Fransız Manda yönetimi ile Türkiye arasında sınırların henüz çizildiği tarihlere tekabül eder. Bahsi geçen yıllarda Nusaybin ve Qamişlo'daki Kürtler –ki çoğu akrabadır- farklı egemenlik alanlarında, farklı sosyo-ekonomik koşullarda yaşamaya başlamışlardır. En önemlisi artık her iki yerleşim biriminin birer sınır kenti haline gelmiş olmasıdır. Buna karşın, sınır her iki taraf için de henüz meşru bir “bölen” değildir. Zira bu dönemde ne sıkı sınır kontrolleri ne de izleyen yıllarda insan trafiğini önemli oranda engelleyecek olan mayın vardır. Bu nedenle iki sınır kenti arasındaki insan akışı yasadışı yollarla da olsa görece daha serbesttir. Bu süreçte sınırın Qamişlo (Suriye) tarafı *binxet*, Nusaybin (Türkiye) tarafı ise *serxettir*.⁵ Dolayısıyla bu dönemde akrabalık bağlarının sürmesi, Suriye’de milli kimlik gelişimini sekteye uğratan Fransız Mandasının görece esnek sınır politikası ve Cezire-Nusaybin hattının henüz iki devlet arasında netlik kazanmamış olmasıyla alakalıdır.

Bu politikaların sonucu, Türkiye’nin Gürcistan sınırı ile karşılaştırıldığında daha açık olacaktır. 1921 yılında Gürcistan ile Türkiye arasındaki sınır, Suriye-Türkiye sınırında olduğu gibi, Gürcistan’ın Artvin ve Rize illeriyle olan dil ve kültürel bağları dikkate alınmadan çizilmişti. Artvin ve Rize, Gürcü-Türk devletleri arasındaki geçiş bölgeleri olmalarına karşın, her iki ülkenin katı sınır politikaları, bu sınır bölgesinin keskin hatlara sahip bir bölge olmasına neden olmuştu. Türkiye ile Gürcistan’ın ulusal sınırları dâhilinde milli bir kimlik oluşturma gayesi içinde bulunmaları ve sınırın her iki yakasındaki yoğun askeri baskı, sınır-ötesi akrabalıkları sürdürmeyi neredeyse imkânsız hale getirmişti. Sınırın akrabalık ilişkilerini kesintiye uğratmasının bir diğer etkisi iki ülkenin farklı rejimlere sahip olmasıydı. (Hann ve Bellér-Hann, 1998: 245-246). Zira 1940lı yıllarda Türk dış politikası ABD

³ Nancy Tapper (akt. Heckman , 2002: 338) mübadelenin beş alanı olduğunu belirtir: erkekler, kadınlar, üretim kaynakları, ürün ve nakit para. Bunlar kendi aralarında bir hiyerarşiye tabidir ve şerefın farklı derecelerine tekabül eder.

⁴ Levi-Strauss evliliğin bir mübadele ilişkisi olduğunu ve küçük ölçekli toplumlarda evliliğin gruplar arası kadın takasına dayandığını belirtir.

⁵ Benzer bir tanımlamayı Iğdır’da görmekteyiz. Iğdır’daki Türkler kendilerini BUTaylı, Aras’ın karşısını ise OTaylı olarak adlandırmaktadır (Özgen, 2006: 129).

yanlısı bir çizgi izlemeyi tercih etmiş ve Türkiye Ortadoğu'da giderek artan Sovyet karşıtı⁶ politikanın ön cephesi sayılmayı üstlenmiştir (Özgen, 2005: 108). Bu nedenle Türkiye, sınırın diğer ucunda yer alan sosyalist Gürcistan'ı her zaman bir sorun olarak algılamış ve bu konuda ciddi önlemler almıştır. Sınır geçişlerine ilişkin bu kısıtlamalardan ötürü Artvin ve Rize'de yaşayan insanlar, sınırın karşı tarafında neler olup bittiğini tam olarak bilemiyorlardı (Hann ve Bellér-Hann, 1998: 246).

Buna karşın Türkiye-Suriye sınırında görece geçiş serbestliği akrabalık bağlarının sürdürülmesinde önemli olmuştur. Dolayısıyla evlilikler de sınır-ötesi olarak algılanmamış, hatta yakın akraba evlilikleri yaygın olduğundan bir tür içevlilik olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu dönemde evlilik ve kadın trafiğinde karşılıklı bir akış görülür. Akrabalık bağlarının evliliği organize etme tercihi yüksektir ve daha çok eşitler arasında –kardeş çocukları vb. akraba evliliği- yani izogamik evlilikler söz konusudur.⁷ Yapılan görüşmelerde gerçekten de Nusaybin ile Qamişlo'da tarihin bu kesitinde aynı kuşak içerisinde özellikle paralel ve çapraz kuzen evliliklerinin yaygın olduğu ifade edilmiştir.

Nusaybin ile Qamişlo arasındaki ikinci ve üçüncü dönem evliliklerinde ise kadın akışı neredeyse tek yönlüdür. Bu dönem evliliklerinin en belirleyici özelliği, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerindeki değişim ve gelişmelere paralel olarak Nusaybin ile Qamişlo'nun sosyo-ekonomik yapılarının da farklılaşmasıdır. 1945-1980 arası, Türkiye ekonomisinin Suriye ekonomisine oranla kötü olduğu ve “Türkiye’de kıtlık dönemi”⁸ olarak adlandırılan yıllardır. Artık sınırlar, sınır kenti haline gelen Nusaybin ve Qamişlo arasında daha belirgin hale gelmiş ve sınır geçişleri eskisi kadar rahat olmadığından kaçak geçişler tehlikeli bir hal almaya başlamıştır. Ancak Türkiye şartlarının

⁶ Suriye de Sovyetler karşıtı politikalarından nasibini almış ülkelerden biridir. Özgen (2005: 108) dönemin Meclis tutanaklarında Mardin Gümrük Müdürlüğü'nün “Suriye sınırından giren trenlerde orak-çekiç resmi çizilmiş olduğu”na ilişkin bir raporun tartışıldığını aktarmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin Suriye politikası zamanla sertleşmiştir.

⁷ Lévi-Strauss'un kavramlaştırmasına başvuracak olursak, tercih edilen bu evlilik “dolaylımsız doğrudan takas”a işaret eder. Doğrudan takas, belirli bir grubun belirli bir gruba kız alıp vermesidir (A↔B).

⁸ 1970'li yıllar, dünyada kapitalist sistemin elli yılda bir yaşadığı bir kriz dönemidir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nı takip eden çeyrek yüzyıla damgasını vuran talep yönlü Keynesyen uygulamalar çerçevesinde ortaya çıkan hızlı büyüme ve refah artışı, bu yıllara gelindiğinde tıkanmıştır. Bu kriz dönemi, savaş sonrasında temel enerji kaynağı olan petrol fiyatlarındaki hızlı artışlarla simgeleşmiştir. Kriz, öncelikle gelişmiş kapitalist ülkelerde üretim ve üretkenlik oranlarındaki düşüşle belirginlik kazanmış, ardından işsizliğin artması, genel bir durgunluk dönemi ve sürekli fiyat artışlarıyla tüm dünya ülkelerini etkilemiştir (Sapançalı 2001: 115).

–özellikle ekonomik- kötü olması nedeniyle daha çok Nusaybin’den Qamişlo’ya doğru bir kadın trafiği söz konusudur. Evlilik göçü yasadışı yollarla ya tellerden geçerek ya da başkasının ismini kullanarak gerçeklemeye başlamış ve daha riskli bir hal almıştır. Yasadışı olarak gerek Türkiye’ye gerekse Suriye’ye gerçekleşen evlilik göçü, kadınların buldukları ülkede çoğu zaman başkasına ait bir kimlik, evle sınırlı bir yaşam ve uzunca bir dönem ailelerini görememeleriyle sonuçlanmıştır.

Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde konuya ilişkin tespit edilen bir deneyim 77 yaşındaki Qamişlolu bir kadına aittir. Şöyle ki, 1950 yılında 17 yaşındayken, teyzesi, onu oğluna ister. Kızın fikri sorulmaz ve kızın annesi “o benim ablamın oğlu seni vereceğim,” der. Kız isteme evresi bittikten sonra sıra, kızın Türkiye’ye nasıl getirileceğini planlamaya gelir. Önce yasal yollar denenir; kızın ve annesinin evraklarını hazırlayıp Qamişlo kaymakamlığına başvururlar. Ancak Türkiye’ye gidiş vizesi verilmez. Bunun üzerine kızı yasadışı yollardan nasıl getireceklerini araştırırlar.

Ben çok korkuyordum. Önce beni, kapının hemen yanında dere sokağı (kanıka) diye bir yer var. Oraya getirdiler beni, tellerden geçecektik. Orda akrabalarımız vardı. Ben çok korkarım, yapamam dedim. Eve döndük. Sonra araştırdılar ki bir kadın Türkiye tarafında kalmış, buralı, Suriye’ye inmesi gerekiyormuş. Adı Ayşe’ydi. Benimse Saniye. Eskiden kimlik yoktu, kapıdan geçerken isimleri yazıyorlardı. Kadımla anlaştılar. Kadın indi. Kadına 5 gün kalabilirsin demişler. 5. günde kadının yerine kapıya ben geldim. Arap askeri Ayşe kim dedi. Benim dedim. Baktılar bana, geç dediler. Sonra Türk tarafına geldim. Yine Ayşe kim dediler. Benim dedim. Onlar da geç dediler.

Nikâhımı yaptılar. Nasıl yaptılar? Bir akrabalarını benim babam yaptılar. Adam İdilliydi. Nüfusa gidip bu benim kızım kaydını yeni yaptıracam dedi. Kaydımı onun üzerine yapınca ben Türk oldum. Şimdi ben İdilliyim.

Babamın ismini hep unutupordum. Sahte babam Halis’ti, gerçek babam Hüseyin. Halis kızı Ayşe diyorlardı, önce duruyordum, sonra benden bahsettiklerini anlayıp benim diyordum. Annemin adı Emine’ydi, diğerinin Fatma’ydı. Belki 5-6 sene korka korka ezberliyordum iyice. Ama hep unutupordum.

Bu tür işler kolay yapılmaz. Çünkü eğer malın mülkün varsa sıkıntı olur. Çok güvendiğin bir akraban olması lazım. Mesela eskiden öyle bir olay olmuş. Adamın malı mülkü çokmuş. Adam ölünce kendi üzerine kaydettiği kişi dava açmış, ben de onun çocuğuyum, bana da mal verin diye. Yoksa sizi şikâyet ederim diye tehdit etmiş adamın çocuklarını. Ama bizimki akrabaydı, baş göz üstüne dedi.

Bu bahsettiklerimin üzerinden 45 yıl geçti. Tam iki sene boyunca hiç dışarı çıkmadım. Çıkmaya korkuyordum. 10 yıl Suriye'ye adımımı atmadım. Annem babam beni görmeye geliyordu.

Aktarılan bu örnek yasadışı sınır geçişi yollarını göstermesi, kadınların Nusaybin'e geldikten sonraki yaşamlarını özetlemesi ve akrabalar arasındaki dayanışma örüntülerini göstermesi bağlamında anlamlıdır. Kadın göçü evlilik aracılığıyla olsa da, kadının yasadışı olarak herhangi bir egemenlik alanına giriş yapmış olması, kadının erkeğin ailesine katılarak kendi ailesinden kopması, kimlik ve vatandaşlık değişimi gibi sonuçlar doğurmaktadır. Palriwala ve Uberio'a (akt. Williams ve Yu 2006: 59-60) göre babayerli akrabalık bağları kadınlar üzerinde her zaman üç etkiyle sonuçlanmaktadır: 1- kadın, taşındığı evdeki vasiyet haklarını kaybeder, 2- Yeni evde söz sahibi olmadıkları için pazarlık gücünü kaybeder, 3- evlilik boşanmayla sonuçlanırsa kadın müşkül durumu düşer. Bu tespitler sınır-ötesi evlilik yapan kadınlar için de geçerli olmasına karşın, özellikle Türkiye'ye geldikten sonra vatandaşlık hakkı alamayan kadınlar için daha sıkıntılı durumlar söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte kadının Türkiye vatandaşı birinin nüfusuna geçirilmesi, sınır-ötesi evlilikten ötürü gerçek ailesinden kaybetmiş olduğu hakları, yeni ailesi üzerinden tekrar kazanması anlamına gelmektedir. Bu durum "yeni aile" için özellikle miras konusunda oldukça riskli bir durum oluşturmaktadır. Ancak akrabalık ilişkilerinin gerektirdiği dayanışma yükümlülüğü kimi zaman bu tür riskleri göze almayı gerektirmektedir.

Buraya kadar anlatılanlar evliliğin gerçekleştiği yapı bakımından baba-soyulu toplumlarda görülen tipik evlilik örüntüsüyle örtüşür. Ancak eklenmesi gereken önemli bir nokta sınır-ötesi evlilik göçüne çoğu zaman erkeklerin de katılmış olmasıdır. Geçmişte Nusaybinli erkekler, özellikle ekonomik nedenlerden ötürü Qamişlo'ya göç edip orada evlendikleri gibi günümüzde de Qamişlo erkekleri Nusaybin'den evlenmekte ve kadının ailesine katılmaktadır. Böylece erkeğin kendi akraba grubundan ayrılmasıyla ya kadınyerli ya

da yeniyerlilikle sonuçlanan bir evlilik biçimi ortaya çıkmıştır. Oysaki babasoylu aşiret toplumlarında, genelde babasoyluluk ile babayerlilik birlikte yürür.

Öte yandan 1980’li yıllara gelindiğinde kadın ve erkek mübadelesi tersine döner. Bu kez Türkiye şartlarındaki iyileşme, sınırın Suriye tarafında kalanları Türkiye tarafına gelmeye özendirmiştir. Başta ekonomik koşullar yer almak üzere, Suriye’deki vatandaşlık ve mülkiyet haklarındaki ayrımcı politikalar ve kaynaklara erişimdeki eşitsizlikler Qamişolu kadınların evlenmek için Nusaybinli erkekleri tercih etmelerinde etkilidir. Ayrıca ulusal Kürt hareketi nedeniyle birçok genç erkeğin “dağa çıkması” ya da ekonomik gerekçelerle Suriye’de iç göçe yönelmesi Qamişlo’daki kadın-erkek arasındaki demografik dengeyi bozmuştur. Buna ek olarak Araplarla olan kültürel sınırlardan ötürü, Qamişolu Kürt aileleri kızlarını Arap bir erkekle evlendirmek istememektedir. Dolayısıyla kadın-erkek nüfus oranının farklılaşması da Qamişlo kadınlarını Nusaybin’den evlenmeye iten bir diğer neden olarak dikkate alınmalıdır.

Tek yönlü kadın trafiği toplumların eşitlik tanımlamalarıyla yakından ilişkilidir. Nancy Tapper (akt. Heckman 2002: 338) karşılıklı kadın mübadelesi ile başlık parası vererek gerçekleşen tek yönlü kadın mübadelesini ele alırken, başlık parası ile evlilik türünün çoğul yorum ve anlamlara açık olduğunu ve bunların toplumsal eşitlik tanımlamalarıyla ilişkili bulunduğunu öne sürer. Tapper’a göre, etni-içi evlilikleri (endogami), hâkim etnik kimliklerin bir unsuru olarak vurgulayan Durrani Paştunları, grup içi sosyal statü farklılıklarını a) doğrudan eş mübadelesi ile b) genelleştirilmiş/yaygınlaştırılmış mübadele yani başlık parası evliliği arasındaki bir seçimle ifade eder. Kadınların iki erkek arasındaki mübadelesi, iki tarafın statülerinin eşitliğinin karşılıklı kabulünü gösterirken, yalnızca bir kadının başlık karşılığında bir erkekten diğerine geçmesi kız tarafının, erkek tarafının potansiyel ya da gerçek üstünlüğünü kabul etmesi anlamına gelir.

Tapper’ın Paştunlar için ileri sürdüğü grup içi sosyal statü farklılıkları Qamişlo-Nusaybin arasındaki sınır-ötesi evlilikler için de geçerlidir. Dönemsel olarak farklı özellikler sergileyen Qamişlo-Nusaybin arasındaki evlilikler karşılıklı kadın mübadelesinden başlık parası karşılığında tek yönlü kadın akışına doğru evrilmiştir. Dolayısıyla Nusaybin ve Qamişlo Kürtlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin seyri mübadele biçimlerini derinden etkilemiştir.⁹

⁹ Sınır-ötesi evliliklerin nedenine ilişkin alanda yapılan bir görüşmede şunlar ifade edilmiştir: “Birçok nedeni var bu evliliklerin. Temelinde ekonomi var. Bir de Suriye’deki gençlerin çoğu

Buradan kız vermiyorlar. Önce veriyorlardı. Daha Arapların köyleri oraya gelmemişken¹⁰ onlar daha zengindi, veriyorlardı. Ama şimdi kimse onlara kız vermiyor. Ama şöyle bir şey de var onlardan bazıları Avrupa'dadır. Onlara veriyorlar ama Suriye olunca vermiyorlar. Fakir oldukları için, orda iş yok güç yoktur vermiyorlar. İsteme de yoktur. Onların parası yoktur o kadar, en az 30 milyar (bin lira) lazımdır. Çamaşır makinesi, televizyon eşya alacak. 15-20 milyara (bin lira) altın alacak. Onu için istemeye de gelmiyorlar (Nusaybinli, erkek, 50'li yaşlarda).

Son dönem iki kent arasındaki evliliklerin tek yönlü olması Altuntek'in (2001: 24-25) toplumsal cinsiyet ideolojisine göre şekillendiğine işaret ettiği "almak-vermek" dengesinin bir görünümüdür:

...Vermek, alçaltıcı, küçültücü bir durumdur; güç/iktidar almaktan geçer. Toplumun cinsiyet ideolojisine göre, kadın edilgin olandır, verendir, teslimiyettir; erkek etkin olandır, alandır, galibiyet, iktidar ondadır. Dolayısıyla "kız vermek" baştan teslimiyetin kabulü anlamına gelir. Evliliği düzenleme stratejisinin arkasında yatan temel anlayış, kanımca, budur. Her türlü iktidar alanını ellerinde bulunduran aileler kendilerine hiçbir açıdan denk olmayan bir aileye kız verdiklerinde ikinci defa yenilen/teslim olan konumuna gireceklerinden, bu onur kırıcı ve kabul edilemez bir durumdur. Bu nedenle, süregiden erkek kardeşlerin birliği içindeki erkek yeğen kız evladın verilebileceği ideal eştir. Öte yandan, daha alt tabakada yer alan sıradan aileler için güç elde etmenin yolu yeni müttefikler edinmekten geçmektedir. Dolayısıyla oğul için seçilecek en uygun eş ailenin bu hedefini gerçekleştirmesini sağlayacak aileden gelecektir. Özetle, evliliğin düzenlenmesi evlenecek çiftlerin birey-

ya dağa çıktı ya da Avrupa'ya gitti. Bir de yalnız bizim burada değil, her tarafta erkeklere nazaran bayan nüfusu daha fazla. Ee bir de genç kayıpları olunca, ekonomi de alt üst olunca mecburen buraya verecekler. Mecburen ya akrabalarına ya da akrabalarının tavsiye ettiği birileri gidecek istemeye. O da işte ya işe yaramaz bir gençtir ya da yaşlıdır ikinci eş olarak alacaktır."

¹⁰ Suriye'deki toprak reformu ve Arap Kemeru uygulaması ile Kürtlerin iç bölgelere göç ettirilmesi ve Kürt topraklarına Arap aşiretlerinin yerleştirilmesi kastedilmektedir.

sel tercihlerinden çok ailelerin var olan koşulları değerlendirerek yararçı bir anlayışla verdikleri karara dayanmaktadır.

Nusaybin’den Qamişlo’ya hiçbir koşulda kız verilmemesi, yaşadıkları ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin bu “almak-vermek” dengesi üzerindeki etkisini gösterir. Zira Qamişlo ve Nusaybin aralarındaki ortak kültürel ve etnik kökene daha da önemlisi akrabalık bağlarına karşın, artık birçok bağlamda farklı birer toplum özelliği sergilemektedirler.

Bizim devletimiz iyi olsaydı o gencecik kızlar da buraya gelmezdi. Türkiye’nin kötü olduğu zamanlarda annem ordan evlendi. O zaman buradan oraya giderlermiş. Yine çoğu buradan askerlikten dolayı oraya gitti. Onlar geldiğinde iyi de, biz gelince mi kötü oluyor! Buradakiler şimdi diyorlar siz şöylesiniz, böylesiniz diye. Ama önceleri Suriye daha zengindi. Annelerimiz, anneannelerimiz diyordu orda yiyecek ekmek yoktu, yiyecek bir lokma ekmekleri olmadığı için buraya gelip kırmızı koyun diyorlardı onu kaçak olarak getirirlerdi. Bir sigara için bile oraya kadar gidiyorlardı. Şimdiyse diyorlar Suriye kötüdür. Ama bildiğim bir şey varsa bir gün gelecek Suriye her yerden güzel olacak, bunu herkes de görecek (Qamişlolu, Kadın, 40’lı yaşlarda).

Sıraladığımız nedenlerin yanı sıra evlenecek kadın ya da erkeğin kişisel özellikleri ve bireysel tercihler de bu evliliklerde etkindir. Yoksulluk, kişinin herhangi bir özrünün bulunması ya da evlilik yaşını geçirmiş olması gibi nedenlerle Nusaybin’den bir kadınla evlenme olasılığı bulunmayan erkekler için sınırın karşı tarafı bu fırsatı sağlamaktadır. Bununla birlikte Suriye Kürtleri içinde başta ekonomik olmak üzere Nusaybinli bir erkekle yapılacak evlilik, birçok açıdan Qamişlo’dan biriyle yapılacak evlilikten daha avantajlıdır. Kaldı ki ikinci eş ya da bireysel tercih söz konusu değilse, Nusaybin erkeklerini de Suriye’den eş almaya iten temel neden ekonomiktir, çünkü Nusaybin’de başlık ve düğün giderleri oldukça yüksektir. Oysa ulusal sınırlar içinden kız almaya gücü yeten erkeğin tercihi sırasıyla akraba, Nusaybinli ve civar illerden oluşan yerel kadınlar olmaktadır.

Alandaki örneklerden biri hasta olduğu belirtilen bir erkeğe ilişkindir. Bu örnekte erkek 22, kadın ise 26 yaşındadır. İlk kez alanda kadının yaşının erkeğinkinden büyük olduğu bir örnekle karşılaşılmıştır. Suriyeli gelin, Qamişlo kırsalından Nusaybin’e gelmiş ve evlendikten sonra erkeğin ailesi

ile birlikte yaşamaya başlamıştır. Görüşme yapmak üzere evlerine gittiğimizde kaynanası, “onunla konuşup öğreneceğiniz bir şey yok, anlatacak bir şey yaşamamış” diyor ve Suriyeli gelini onu başka bir odaya gönderiyor. Kadın oğlunun diyabet hastası olduğunu söylüyor. Erkeği tanıyanlar ise onun hastalığından ötürü askere gidemediğini çürük raporu aldığını vurguluyorlar. Yine hastalığı nedeniyle başka işlerde çalışamadığından, ailesi, işletmesi için evlerinin alt katında market açmış. Ayrıca Nusaybin’den kimsenin hasta birine kız vermek istemediğini, bunun üzerine Suriye’den evlendiğinin de altını çiziyorlar. Kadın, oğlunu neden Suriye’den evlendirdiği sorusuna “kısmet” diye cevap veriyor ve oğlunun hastalığından söz etmiyor.

Başka bir örnek alkol bağımlısı olduğu için Nusaybin’den sevdiği kızı alamamış bir genç ile ilgilidir. Erkeğin ailesi kızı birkaç kez istemiş olmasına karşın, kızın babası “kızımı içkiciye vermem” diye kızını vermemiştir. Aile, oğlunun bağımlılığından ötürü Nusaybin’den kız bulamayınca Suriye’den bir kızla evlendirirler. Olayın devamı şöyle anlatılmaktadır: “Oğlanın ailesi gittiler zorla Suriye’den bir kız getirdiler. İlk düğün gecesi mesela gitti kızla yattı kalktı; ertesi gün oğlan kızı kovdu. Şimdi kız babasına gitti, bu kötü olmadı mı! Onlar fakirlikten, baskıdan kızlarını buraya veriyorlar” (Nusaybinli, kadın 40’lı yaşlarda). Kuşkusuz ailenin kızını alkol bağımlısı birine vermeyi kabul etmesi sadece yoksullukla ilişkili değildir. Sınır-ötesi evlilikler, akraba evliliği ya da birbirini tanıyan ailelerin çocukları arasında gerçekleşmiyorsa, her iki tarafın birbirini yeterince araştırmamasıyla da alakalıdır. Özellikle görücü usulü evliliklerde erkeğin ailesi, kız ve ailesi hakkında nasıl bir aile olduklarını öğrendikten sonra kızı istemeye gitmektedir. Benzer biçimde kızın ailesi de kız istendikten sonra oğlanı ve ailesini araştırmak üzere bir süre istemektedir. Ancak arada ulusal sınırların bulunması geleneksel evliliğe özgü bu pratiğin gerçekleşmesine olanak sağlamamaktadır.

Esasında birçok sınır bölgesinde kendi toplumunda bir şekilde dezavantajlı özelliklere sahip olan erkekler sınır-ötesi evliliklere yönelmektedir. Sözgelimi ekonomik bağlamda dezavantajlı durumda olan birçok Suudi erkeği için sınır köylerindeki Yemenli kadınlarla evlenmek daha caziptir; çünkü bu kadınların aileleri büyük şehirlerde yaşayan kızların ailelerinin talep ettiği kadar büyük miktarda çeyiz istememektedir.¹¹ Başka bir örneği Yutani aktarmaktadır. Yutani (2009: 36) çalışmasında Japon¹² kırsalında esnaf olan

¹¹ “Saudi-Yemeni Cross-Border Marriages Witness Violents” (www.alarabia.net/articles/2012/03/28/20).

¹² Yutani (2009: 29), Japonya’da yabancı kadınlarla evlilik tercihinde bir hiyerarşi bulunduğunu belirtir. Bu nedenle Taylandlı bir kadının nikkeijin (Japonya’da ataları Brezilya ve Latin

51 yaşındaki bir erkeğin Tayland’dan evlenmemiş olsaydı hayatının geri kalanını yalnız geçireceğini fark ettiğini aktarır. Sonuç olarak, Thai’nin de (akt. Williams ve Yu, 2006: 61) belirttiği üzere sınır-ötesi evlilikler, kendi yerleşim bölgelerinde uygun bir evlilik yapma şansı bulunmayan kişiler için bir çözüm olabilmektedir.

Sınır-ötesi evliliklere ilişkin aktarılması gereken bir diğer önemli konu, yabancı gelinlerin eğitim durumlarıdır. Yabancı gelinler, evlendikleri Nusaybinli erkeklere göre daha eğitilidir. Dahası üniversite mezunu oldukları halde kendisinden düşük eğitilmiş, yaşça daha büyük biriyle ya da ikinci eş olarak evlenmeyi dahi kabul etmektedir. Alanda Suriyeli gelinlerle yapılan görüşmelerde çoğunun lise, eşlerinin ise genelde ilkokul mezunu olduğunu görülmüştür.¹³ Ne var ki kendi ülkesinde “eğitilmiş” olan kadın, her iki ülkedeki alfabenin farklı oluşu (Latin ve Arap alfabeleri) nedeniyle Türkiye’ye geldiğinde almış olduğu eğitim bir anlam ifade etmemektedir.

Kuşkusuz Suriye’nin farklı Kürt bölgelerinden gelen ve büyük oranda Qamişlolu olan bu kadınlarla yapılan tüm evlilikler, “zorunluluk” sonucunda gerçekleşen evliliklerden ibaret değildir. Bayram ziyaretleri, düğün ve taziye gibi her iki taraftaki insanları bir araya getiren özel günler sonucundaki etkileşimler bireysel tercihlerin rol oynadığı “aşk evlilikleri”nin yapılmasını olanaklı kılmaktadır. Sözelimi alan çalışması esnasında Suriye’den bir akrabası ile yeni evlenmiş olan 19 yaşındaki Nusaybinli bir erkek, eşini fotoğraflara bakarken beğendiğini ve Qamişlo’daki akrabalarına gerçekleştirdikleri bayram ziyareti esnasında da onu görerek aşık olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak Nusaybin-Qamişlo arasında gerçekleşen sınır-ötesi evliliklerin temel çerçevesini yoksulluk ve Suriye’deki kötü yaşam koşulları çizmektedir. Yoksulluktan kurtulmak ya da daha iyi yaşam koşulları beklentisi olan Qamişlolu Kürt kadınları için erkeğin yaşı, fiziksel görünüşü, medeni hali gibi durumlar çok önemsenmektedir. Dolayısıyla evliliklerde daha çok yararlı bir ilişki söz konusu olmakta ve bu durum Suriyeli kadınlarla yapılan evliliklerin, evliliğin “geleneksel bağlamından kopmuş ticarî bir

Amerika’ya göç etmiş olan üç ve dördüncü kuşak Japon kadınları için kullanılan kavramdır), Çinli, Koreli ya da Filipinli bir kadın kadar tercih edilmediğini vurgular.

¹³ Yerel bir gazete haberinde 20 yaşında üniversitenin arkeoloji bölümü mezun olan 20 yaşındaki bir kadının, 45 yaşında Batmanlı bir erkeğin ikinci eşi olarak sınırın bu tarafına geldiği aktarılmaktadır (<http://batmancagdas.com/batmanda-suriyeli-gelinler-makale,4684.html>). Benzer biçimde birçok araştırma özellikle eski Doğu Bloku ülkelerinden göç eden kadınların yüksek eğitim düzeyleri ve meslek sahibi olmalarına dikkati çekmiştir (bkz. Ulutaş ve Kalfa 2009).

düzenleme” olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Oysaki geleneksel olarak evlilikler de (başlık, çeyiz pazarlığı gibi) bir pazarlık sonucu gerçekleşir.

Buna ilaveten yukarıda dönemselsel olarak nasıl farklılaştığına yer verilen Qamişlo-Nusaybin arasındaki sınır-ötesi evlilikler günümüzde Nusaybinli kadınlar için önemli bir sorun haline dönüşmüştür. Bu evlilikler Qamişlo-Nusaybin arasındaki kadın mübadelesinin tek yönlü hale dönüşmesiyle ilişkilidir. Ancak burada eklenmesi gereken önemli bir unsur, sınır-ötesi evliliklerin Nusaybinli kadınlar için iki bağlamda sorun haline geldiğidir: Birincisi evlilikler karşılıklı olmadığı, yani tek yönlü kadın akışı söz konusu olduğundan evlenilecek erkeklerin sayısında bir azalma görülmekte ve bu durum demografik bir krize neden olmaktadır. İkinci sorun ise sınırın karşı tarafından gelen kadınların ikinci eş olarak evlenmeyi kabul etmeleri, dolayısıyla kadının kocasını ve sahip olduğu ekonomik yapıyı ikinci bir kadınla paylaşmak zorunda kalmasıdır. Bu nedenle özellikle Nusaybinli üçüncü kuşak kadınların, Qamişlolu Kürt kadınlarına karşı geliştirdikleri “ötekileştirme” mekanizmaları, sahip oldukları ya da gelecekte sahip olacakları evliliğin taşıyacağı potansiyel tehlikeyle yakından ilişkilidir. Her iki taraftaki kadınların evliliğe ilişkin beklentilerinin önemli oranda evlendikten sonra ekonomik refah olduğu dikkate alınırsa, erkek etrafında gelişen bir çekişme/rekabet olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sınır Çokkarınlığı

Çokkarınlık, erkeğin birden fazla kadınla evlenmesini toplumsal olarak meşru kılan, birden fazla kadınla uzun süreli birlikte yaşamayı düzenleyen ve erkeğin bu birlikler içinde doğan çocukların sorumlulukları da dâhil olmak üzere her bir evin ekonomik vb. sorumluluklarını üstlendiği bir evlilik biçimi olarak tanımlanabilir (Lang ve Smart 2002: 547). Antropoloji literatüründe kültürlerin büyük bir bölümünde çokkarınlığa izin verildiği görülür.¹⁴ White (akt. Lundeen 1996: 73) yaptığı kültür aşırı çalışmasında çokkarınlığın iki biçimi olduğunu saptamıştır: İlki bir erkeğin eşzamanlı olarak kız kardeşler grubu ile evlenmesidir. *Sororal* çokkarınlık olarak isimlendirilen bu biçim en ılımlısı olarak kabul edilir. Bu evlilik türünde kadınların tümü kız kardeş olduğundan aralarında kıskançlık, rekabet vb. durumların yaşanmayacağı ve tümünün aynı hanede yaşayabileceği varsayılır. Sororal çokka-

¹⁴ Örneğin *Standard Cross-Cultural Sample* (SCCB)'de toplumların %83'ünde çökeşlilik olduğu tespit edilmiştir (Ember ve Ember ve Low 2007: 429).

rılılık, ekonomik tabakalaşmanın yoğun olmadığı, ancak yine de statü farklılaşmasının görüldüğü toplumlarda ortaya çıkar. Bu uygulama daha çok erkeğin iyi bir savaşçı, şaman ya da avcı olma gibi toplumsal başarıları ile ilgilidir. Ancak en az görülen çokkarılılık türüdür.

İkinci biçim artan servete (zenginliğe) bağlı olarak ortaya çıkan çokkarılı evliliklerdir. Erkekler arasında belirgin ekonomik tabakalaşmanın bulunduğu toplumlarda görülür. Varlıklı erkeğin çok sayıda karısı vardır ve evleneceği/evlendiği kadın sayısına ilişkin bir sınırlama da söz konusu değildir. Zira ekonomik olarak hepsine bakabilecek durumdadır. Çokkarılılığın bu türünde her kadın aynı zamanda birer bağımsız ekonomik birimdir ve bu statüde olan kadınların genelde kendilerine ait evleri ve bahçeleri bulunur. Buna ilaveten erkeğin yaşadığı ev, kadınlar arasındaki kıskançlık, rekabet gibi nedenlerden ötürü kadınların evinden izoledir. Aynı zamanda en yaygın çokkarılı biçimi oluşturur (Ember, Ember ve Low 2007: 429).

Çokkarılı evliliklerin yoğunluğu ve biçimi toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte, hiçbir toplumda başat evlilik biçimi değildir. Çokkarılılık genelde aşağıdaki kurallar çerçevesinde, başka evlilik biçimleriyle birlikte görülür:

- 1- Tekeşlilik tercih edilmesine karşın çokkarılılığın da görülmesi,
- 2- Çokkarılılığın sadece liderler ya da toplumda başarılarıyla öne çıkmış (avcılar, şamanlar vb.) kişiler için onaylandığı toplumlar,
- 3- Çokkarılılığın genelde sosyal bir sınıfla sınırlı olduğu ve dolayısıyla herkesin erişebileceği bir olay olarak değerlendirilmediği toplumlar,
- 4- Çokkarılılığı onaylayan erkeklerin yaş ve servet açısından yeterli olması (White ve Burton 1988: 876).

Öte yandan genel anlamda çokkarılılığa ilişkin çok sayıda kuramsal açıklama bulunur. Sözelimi 19. yüzyıl evrimci antropologları, çokkarılılığı toplumsal evrimin bir ara aşaması olarak kabul ederler. Yine ailenin evrimsel dizilimini oluşturmaya çalışan Engels de (akt. White ve Burton 1998: 871) evliliğin üç evrimsel aşaması bulunduğunu ileri sürerken, çoğul evlilikleri, grup evliliği ile tekeşlilik arasındaki evreye yerleştirir ve tekeşliliği uygarlığın ve sosyal sınıfların gelişmesi ve kadının statüsünün düşüşü olarak değerlendirmiştir.

Sosyo-biyologlar ise çokkarılılığı üreme stratejisi bağlamında ele alırlar. Buna göre erkekler bir yandan çocuk sayısını en üst seviyeye çıkarmak isterken, diğer yandan her bir çocuk için en az yatırımı arzu ederler. Bu analiz, çokkarılı bir evlilikte üremenin erkekler için avantajlı olduğunu ileri sürer ve dikkati üreme kararını veren erkeğin sosyal koşullarına çeker.

Bunun erkek-merkezli bir perspektif olduğunu ileri süren Hartung (akt. White ve Burton 1998: 871-72) ise çokkarılı evliliklerdeki çocuk sayısının evlilik birliği içindeki her bir kadının gücünü arttığını ileri sürer. Ona göre, kadının çok sayıda torun verecek olan oğulları vardır. Çokkarılı evlilikte kadınlar, kocasının diğer karılarına karşı kocalarıyla değil, oğullarıyla ittifak kurarlar.

Kuşkusuz çokkarılılığa ilişkin çok sayıda kuramsal açıklama bulunmaktadır. Bu kuramlara yer vermek çalışmanın amacını aşacağından çokkarılılığın, yapılan kültür-aşırı çalışmalarda özet olarak beş unsura bağlı olarak açıklanmaya çalışıldığını belirtmek gerekir:

- 1- İkinci eş aile kaynaklarına üreme ya da üretim alanında önemli bir katkı sunabilir.
- 2- Toplumların ekolojisinin uygun olması durumunda, ikinci bir eşin eklenmesi ailenin ekonomik etkinlik alanının genişlemesini sağlar.
- 3- Erkekler arasında ekonomik kaynaklar açısından önemli bir eşitsizliğin söz konusu olması,
- 4- Siyasi eşitler arasında ittifak kurulmak istemesi,
- 5- Yağmacılık, savaş ve kadın kaçırma (Lang ve Smart 2002: 560).

Son olarak modern dünya ve çokkarılılık ile genel kanıyı aktarmak gerekmektedir. Birçok yaklaşımda çokkarılılığın modern dünyada daha seyrek görüldüğü vurgulanır. Buna göre modern dünyada başat olan ve toplumsal olarak dayatılan tekeşliliğin olası birtakım nedenleri vardır: Ulus-devletlerin yükselişiyle birlikte nüfus artışı ve mesleki uzmanlaşma ortaya çıkar. Alexander (akt. Ember ve Ember ve Low 2007: 440) bu bağlamda güçlü erkeklerin başarı nedeniyle büyük ölçekli işbirliği sağlamak için üremenin avantajlarından vazgeçtiklerini tartışır. Ardından tekeşlilik yayılmaya başlar, çevre daha rekabetçi hale gelir ve başarılı bir evliliğin sonucu olan rekabetçi çok sayıda iyi eğitilmiş çocuk yetiştirmek zorlaşır. Bu noktada ailelerin tercihi büyük yatırımların yapıldığı daha az sayıda çocuk yetiştirmekten yana olur. Sonuç, daha küçük aileler, kadınlar için evlenme yaşının artması ve kadınların işgücüne yüksek oranlarda katılımı biçimindeki kimi demografik geçişlerdir. Para her çocuğun desteklenmesi için önemlidir, ancak çocuklar ailenin gelirini artırmak için kolayca para kazanamamaktadır. Kimi durumlarda çocuk yetiştirme maliyetinin yüksek oluşu nedeniyle ebeveynler doğurganlıklarını bilinçli olarak sınırlamaktadır. Gerçekten de çok sayıda çocuk yapmak soyun başarısı için mutlak değildir. Dolayısıyla modern dünya-

da evlilik tercihi, tekeşlilikten yana olmaktadır. Buna ilaveten ekonomik gelişme ve modernleşmenin aile örüntüleri üzerindeki etkisini ele alan bazı çalışmalar çokkarılılığı modern dönemde geriletken bir unsur olarak geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine odaklanırlar. Bu açıklamalara göre ekonomik gelişme ve modernleşme sosyalleşmenin bir parçası olarak kadınları eşitlikçi, ideal tip olan tekeşlilik ve çokkarılığa karşı mücadele etmeleri gerektiği konusunda bilinçlendirir. Bu nedenle modernleşmenin toplumsal cinsiyet bağlamında da çokkarılılığı geriletken bir etkisi vardır (Lang ve Smart 2002: 559).

Bu bakış izleğinde modernleşme ile birlikte neredeyse ortadan kalmak üzere olan çokkarılığın yeniden inşa edilmesi, modernleşme kuramları açısından bir paradoks olarak görülebilir. Gerçekten de yapılan çalışmalar çokkarılı uygulamaların giderek azaldığını göstermektedir. Sözgelimi Türkiye’deki çokkarılı evliliklere değinen Ökten (2009: 306) çokkarılılık uygulamasının yaygın olduğunu ancak ekonomik etkenler ve insan gücüne duyulan gereksinimin eskiye oranla azalması, eğitim seviyesinin yükselmesi gibi nedenlerle gerilediğini ileri sürmektedir. Çokkarılı evliliklerin Nusaybin’de de eskiye oranla azaldığı bir gerçek. Ancak sınır-ötesi evlilikler aracılığıyla sınır bölgelerinde çokkarılığın yeniden canlanması bu kuramsal açıklamaların mutlak olmadığını göstermektedir.

Öte yandan çokkarılılık, diğer birçok Ortadoğu ülkesinde olduğu gibi Kürtler arasında da uzun bir dönem görülmüş bir evlilik biçimidir. İslamiyet’e göre bir erkeğin İslami kuralların gerektirdiği yükümlülük ve sorumluluklarını yerine getirmek kaydıyla dört eşe kadar izin vermesi Kürtlerde de çokkarılığa meşru bir zemin kazandırmıştır. Hassanpour (2001: 224) yaygın olmamakla birlikte çokkarılığın patriarkal gücün bir başka pratiği olduğunu ve bir erkeğin yaşa göre hiyerarşik olarak sıralanmış birkaç karısı bulunduğunu belirtir: *jini gewre* ‘çokkarılı toplumlarda kıdemli olan kadın eş’; *jini nawunci* ‘ikinci ya da üçüncü kadın eş; *jini piçûk* ‘en küçük kadın eş’tir. *Hewî* (kuma), çokkarılı olan toplumlarda tüm kadınlar için kullanılan isimdir. *Ser be hewî*, var olan eş ya da eşlerin yanı sıra kuma olarak gelişini tanımlar.

Ancak Kürt toplumlarında kadın için ödenen başlık parası vb. uygulamalar nedeniyle çokkarılı evlilikler yalnızca aşiret reisleri ve bazı toprak sahiplerinin bir ayrıcalığı haline gelmiştir. Sözgelimi Bois (1996: 164) aşiret reislerinin çokkarılı¹⁵ oluşlarına değinerek günümüz Kürt toplumunda çok-

¹⁵ Bois (1996: 164) aynı zamanda çoğu aşiret reisinin Kur’an’ın izin verdiği dört kadınla evlenmekle yetinmediklerini vurgulayarak Süleymaniye aşiret Aşireti’nin kurucusu İbrahim

karlılığın yaygınlığını yitirdiğini ve bu evlilik biçiminin geçmişte lüks ve kudretin bir işareti olduğuna vurgu yapar. Beşikçi evleni(lecek)len kadın sayısı ile erkeğin ekonomik seviyesi arasında bir korelasyon olduğunu belirtir. Beşikçi'ye (1992: 100) göre, göçebe topluluklarında önemli evlilik biçimlerinden biri tekeşlilik, bunun nedeni ise ekonomiktir. Ancak burada belirtilen ekonomik neden yukarıda yer verilen erkeğin çok sayıda kadına bakabilmesinin yanı sıra erkeğin kadının ailesine ödemekle yükümlü olduğu başlık parasıdır. Beşikçi'nin tespitine göre evlenmeden önce kız babasının istediği başlık parası çok yüksek olduğundan bunu ödeyebilmek ekonomik bakımdan güçlü olmayı gerektirir. Gelir arttıkça birden fazla evlilik de artmaktadır.

Açıkça görüldüğü üzere hem Bois hem de Beşikçi, Kürt toplumlarında ekonomik tabakalaşma ile zenginliğe dayalı çokkarılığa işaret etmektedir. Bu bağlam, Nusaybin ve Qamişlo'da görülen çokkarılı evlilikler için de geçerlidir. Ancak sınırlar arası çokkarılılık, ulusal sınırlar içindeki çokkarılı evliliklerden farklı boyutlara sahip olabilmektedir.

İmam Nikâhı ve Çokkarılılık

Sınır-ötesi evliliklerin genel olarak nasıl gerçekleştiğine yukarıda yer verilmişti. Esasında genel olarak sınır-ötesi evliliklerin tüm nedenleri sınır-ötesi çokkarılılık için de geçerlidir. Ancak sınır-ötesi çokkarılılık bağlamında öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, bu çalışmada ele alınan Nusaybin ve Qamişlo içinde buldukları egemenlik alanlarına bağlı olarak, formel çokkarılılık bağlamında farklı yasal düzenlemelere sahiptir. Suriye'de, çokkarılılık yasal bir evlilik biçimidir. Suriye'de bu evlilik biçiminin yasal oluşu, her bir kadınla yapılan evliliğin kayıt altına alınması, her bir kadının evlilik kurumu içinde eşit yasal haklara sahip olması ve çocukların kaydının biyolojik annelerinin üzerine yapılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle ikinci ya da üçüncü eş olmayı kabul eden kadın için erkeğin başka bir kadınla evli olup olmaması evlilik içinde sahip olacağı haklar bağlamında sorun teşkil etmemektedir.

Türkiye'de ise evlilikler¹⁶ 1926'da kabul edilen Medeni Kanun ile yeniden düzenlenmiştir. Kanunda üzerinde en çok üzerinde durulan maddeler tek

Paşa'nın kırk, Bedirhan'ın ise ön dört karısının oluşunu örnek gösterir. Ancak açıktır ki Bois, çokkarılılık ile odalık kavramlarını birbirine karıştırmıştır. Zira fikhen dört kadından fazlasına imam nikâhı yapılamamaktadır.

¹⁶ Sosyoloji Derneği'nin 1991'de gerçekleştirdiği bir çalışma Türkiye'de bölgelere göre çokkarılılık oranları aktarmaktadır. Bu rakamlar güvenilir olmasa da çokkarılılık oranına ilişkin bir

eşlilik ve resmî nikâh olmuş; çokkarılılık yasaklanarak resmî nikâh zorunlu kılınmıştır. Formel çokkarılılık bu önlemler nedeniyle azalırken, dini nikâh çoğu zaman erkeğin gayri resmî olarak başka kadınlarla evlilik yapmasını sağlamaktadır. Ancak evliliğin sağladığı yasal haklardan sadece –ki genelde ilk eş- tek bir kadın, yani resmî nikâhlı olan yararlanabilmektedir. Çokkarılı evlilikler içindeki çocuklar ise resmî nikâhlı eş üzerine kayıtlı olmaktadır. Nusaybin’de çoğu kadın bu durumun farkında olduğundan ikinci eş olmayı tercih etmemektedir.

Her iki ülkede çokkarılığa ilişkin yasal düzenlemelerin farklı olması, bu tür evliliklere ilişkin algının farklılaşmasına neden olmaktadır. Sınır-ötesinde gerçekleşen evlilikte, genelde ilk eş ile resmî nikâh yapıldığından, kuma olarak gelen kadına Qamişlo’da dini nikâh kısılmaktadır. Nusaybinliler, özellikle kadınlar arasında, kuma olarak gelen kadımlarla ilgili sıkça ifade edilen “ne onlar resmi nikâh talep ediyorlar, ne de kocalar onlara böyle bir vaatte bulunuyorlar” biçimindeki durumun olası nedenlerinden birinin bu algı farklılığı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Öte yandan imam nikâhı bir evliliğin toplumsal ve geleneksel olarak meşru sayılmasında önemli olduğundan her iki kentte imam nikâhsız bir evliliğin kabulü söz konusu değildir. Resmi nikâhsız bir evliliğe toplumsal olarak izin verilirken, aynı durum imam nikâhı yapılmayan bir evlilik için söylenemez. Bu nedenle Nusaybin’de önceleri çiftler fotoğraf çektireceği ve konuşacakları için “haram/günah” olmasın diye söz kesiminden hemen sonra imam nikâhı kısıılırken, günümüzde ise ya düğünden 1-2 gün önce ya da düğün gecesi imam nikâhı kısıılması tercih edilmektedir. Qamişlo’da ise dinî nikâh, aynı zamanda resmî nikâhtır.

İmam nikâhı, çokkarılı evliliklerin uygulanabilirliğini sağlayan en önemli etkidir. İlkaracan da (2003: 141) imam nikâhının erkekler için iki eşli evlilikleri olanaklı kıldığını belirtir. Heckmann (2002: 299) ise bazı insan hakları savunucularının çokkarılılığın imam nikâhından kaynaklandığını ileri sürdüklerini aktarır. Kuşkusuz imam nikâhı olmaksızın gerçekleşecek evlilikler toplumsal onay görmez. Ancak kimi çalışmalarda toplumsal ya da dinsel yapı tarafından onaylanmayan ilişkiler de çokkarılılık bağlamında değerlendirilmektedir. Örneğin Kaya (2008) modern toplumlarda görülen “metres” kurumunun, ahlaki ve dinî değerlendirmeler bir kenara bırakıldı-

fikir vermektedir: Ankara-İstanbul-İzmir %1.2, Batı Anadolu-, Güney Anadolu %4.7, İç Anadolu 1.7, Karadeniz 11.1, Doğu-Güneydoğu 4.7. Çalışmada çokkarılı evliliklerin oranının yüksek oluşu, bölgede örneklem grubunun çok küçük olması ile ilişkilendirilmektedir (akt. Kaya 2008: 52).

ğında, erkek için eşzamanlı bir ilişki biçimi olduğundan çokkarılılık olarak değerlendirileceğini ileri sürmektedir. Ancak, “metreslik” kurumu resmi ya da imam nikâhlı evliliğin getirdiği hiçbir formel ya da informel yükümlüğü içermez. Bu nedenle “metreslik”in bir çokkarılılık biçimi olarak değerlendirilmesi sorunlu görünmektedir.

Metresliğin konumuz için önemi çokkarılılığın bir biçimi olmasından ziyade, bazı sınır bölgelerinde çokkarılılığa alternatif oluşturmasıdır. Birçok Asya ülkesi, Batılı devletler ve Türkiye’nin Karadeniz bölgesindeki Nataşlar örneğinde olduğu gibi, erkek-kadın ilişkileri bağlamında sınır-ötesi ilişkilerin çoğu “metreslik” kavramı etrafında şekillenmektedir. Örneğin Alvin Y. So (2003: 521), Çin’de çalışan her altı Hong Konglu orta-sınıf mensubu erkekten birinin metresi bulunduğunu ve bu erkeklerin ülkelerinde evli olmalarına karşın Çin’deki metreslerini düzenli olarak finanse ettiklerini aktarmaktadır. Ne var ki, çalışma alanımızı oluşturan sınırın gerek Türkiye gerekse Suriye tarafının ahlakî kodları, kadın ve erkek arasındaki gayri-resmi (meşru) bir ilişkiye izin vermez. Buna ilaveten her iki taraftaki bireylerin akrabalık ya da aynı etnik bağlar içinde yer almaları da böylesi ilişkilerin gelişmesini engeller. Dolayısıyla imam nikâhı, sınır-ötesi kadın-erkek ilişkilerinin çokkarılı evliliklerle toplumsal olarak kabul edilebilir olmasını sağlamaktadır. Ayrıca Türkiye’de Medeni Kanun’un yaptırım gücünün bulunmaması (Heckmann 2002: 297) ve kadınların çoluk çocuğa karışmalarına rağmen Suriye’ye giriş-çıkış yaparak Nusaybin’de kalmaya devam edebilmesi sınır-ötesi çokkarılılığın gerçekleşmesini sağlayan olanaklar arasında yer alır.

Nusaybin-Qamişlo Arasında Çokkarılı Evlilikler

Kültürel bağların aile oluşturmadaki rolü her zaman için önemini korumuştur.¹⁷ Sınır bölgelerinde, özellikle sınırın karşı tarafıyla etnik ve kültürel

¹⁷ Bunun güzel bir örneğini Mardin’in Kızıltepe ilçesine bağlı Gökçe (*Girherin*) Beldesine gelen Faslı gelinler örneğinde görüyoruz. “Çoğu Arap kökenli olan dört bin nüfuslu Gökçe (*Girherin*) Beldesinde Türkçe çok az kullanılmaktadır. Fransızca, İngilizce ve İtalyanca bilen Faslı kadınlar Arapça konuşabilen erkeklerin üçüncü hatta kimi zaman dördüncü eşleri olarak Kızıltepe’nin bu yoksul beldesine geliyor. Erkekler bu kadınlarla internet ortamı üzerinden tanışıyor. Kadın ve erkek tanıştıktan sonra kadınlar İstanbul üzerinden Kızıltepe’ye geliyorlar. Ardından dini nikâh yapılıyor. Geçmişte Suriyeli kadınlarla evlenen erkekler, internet aracılığıyla anadillerini kullanarak Fas’tan eş buluyorlar. Türkiye’ye gelmek için vizenin gerekmemesi ve Mardinli erkeklerle dil ve kültür benzerliğinin bulunması ve “ucuz” olması.. Buraya kuma getirmek çok zor. Bir kuma 15-20 bin lira. Hâlbuki Fas’tan 2 bin liraya getirtebiliyoruz. Gelenlerin bir kısmı üniversite mezunu. Geldikleri erkeklerin çoğu okur-yazar bile değil. Fazla zengin de değil. Fas’taki işsizlik ve ekonomik sıkıntılar, bu kadınları daha iyi bir hayat umuduyla uzak diyarda kumalığa mecbur kılıyor” (akt. Batı ve Atıcı 2010: 2).

bir bağın bulunması, kadın mübadelesini olanaklı kılan en temel unsudur. Bu nedenle Suriye ile Türkiye arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasıyla kurulan stratejik işbirliğinin önemli sonuçlarından biri evlilik sayısındaki artış olmuştur.¹⁸ 2012 yılının ortalarına dek Nusaybin’den sınırın karşı tarafıyla yapılan ve sadece kayıtlı olan evliliklerin sayısı 500’ü geçmiştir. Ayrıca sınıra yakın olan bölgelerde, sınırın karşı tarafından ikinci eş alma da çok yaygındır. Nusaybin’de kayıtlı olmayan çok sayıda kumadan da söz etmek mümkündür.

Suriye’den kimler kuma olarak seçilmektedir? Esasında çokkarılı evlilikler iki ya da daha fazla kadın arasında gerilimli bir ilişki ile karakterize edilir.¹⁹ Bu nedenle eskiden akrabalık ilişkilerini zedeleyeceği düşünüldüğünden ikinci kadının akraba olmamasına özen gösterilirken günümüzde sınırın karşı tarafıyla akrabalık ilişkilerinin eski önemini kaybetmesi nedeniyle bu durumun artık çok gözetilmediği görülmektedir. Ancak kuma olarak seçilen kadının aynı etnik grup içinden olması hala geçerli olan bir tercihtir. Kuşkusuz Arap ve Hıristiyanlarla var olan kültürel sınırlar bu tercihin en önemli nedenidir. Ancak çokkarılılığa ilişkin olumsuz yargılar kimi zaman etnik bağların “kötüye” kullanılması olarak değerlendirilmesine neden olabilmektedir. Örneğin Suriyeli bir kadınla (31 yaşında) çokkarılılığa ilişkin yapılan görüşmede, Kürtlerin kuma olarak Kürtleri tercih etmesi etnik bağlar içindeki “sadakatsizlik”le açıklanmıştır: “Hıristiyanlar çok zengin, niye zengin biliyor musun? Birbirlerine çok sadık olduklarından. Mesela şimdi birisinin eşi varsa, kuma getirmez, getiremez” denilerek etni-içi dayanışma varsayımına işaret etmektedir.

Öte yandan aşağıda çokkarılılıkla ilgili aktarılan örnek, bu evlilik biçiminin gerçekleşme biçimlerinden birini ve hangi bağlamlara yerleştirildiğini gösterir. Uzun boyu ve esmer oluşuyla dikkat çekici bir görüntüye sahip olan Leyla’nın kocasıyla tanışması Qamişlo’daki bir düğün esnasında gerçekleşir:

¹⁸ Sınır geçişlerinin esnetilmesiyle sınır-ötesi evliliklerin artışının bir örneğini Tayvan ve Çin arasında görüyoruz. Tayvan hükümeti 1987 yılında sıkıyönetimin sona ermesiyle birlikte anakara Çin’e karşı daha açık bir politika kabul etmiş ve Çin’e seyahat izni vermiştir. Seyahat izni adadaki insanlara hem anavatanlarını ziyaret etme fırsatı verirken hem de dul ya da gazilerin Çinli kadınlarla evlenmelerine olanak sağladı. Yaşça büyük olan ya da yeniden evlenmek isteyenler bu dönemde Çinli gelinlerle evlilik yaptılar (Chen 2008:5).

¹⁹ Çokkarılığın Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hala devam ettiğini belirten Gücük vd. (2010: 131) iki kadın arasındaki ilişkiyi şöyle betimlerler: Çokkarılı evliliklerde ikinci kadının gelmesiyle ilk kadın geri plana düşer. İlk kadın ikinci plana düşmemek için kuma ya da çocuk anası olarak isimlendirilen kadını kendisi bulur. Bu şekilde gelen kadın, kendisine kayınvalide gözüyle bakar. Önceki de kendisini büyükanne kabul ederek davranışlarını ona göre düzenler. Böylece aile içindeki yerini kısmen sağlamlaştırmış olur.

Eşimin dayısı bizim komşumuzdu. Düğünde görmüş beni, beğenmiş. Geldiler, dediler ki ‘biri seni görmeye gelecek.’ Ben, ‘Türkiye’dense istemiyorum’ dedim. 15-16 yaşında evleniyor ordakiler. Ama Türkiye’ye geleceğimi düşünmek bile bana acı veriyordu, sevmiyordum yani... Ben Türkiye’den evlenmek istemiyordum, Türkiye’ye hiç gelmem derdim. Çünkü buradaki insanlar dışarıdan ‘biz ilericiyiz, özgürüz’ derler ama içerde çok katıdırlar. Yani buranın ortamı özgür ama zihinler özgür değil. Bizim beynimiz onlardan daha özgür. Yani Suriye’nin insanları da doğası da daha güzel ama iş imkânı yok.

Geldi işte, kız kardeşime dedim ki ‘kahveleri sen götür ben düğün için hazırlancam.’ Eşim anlamış o zaman onu görmek istemediğimi. Kardeşim kahveleri dağıtırken kapı aralığından baktım, ‘damat da yakışıklıymış’ dedim. O anda karar verdim. Evli olduğunu bilmiyordum, daha sonra öğrendim. Ailem, özellikle annem karşı çıktı, ‘gitme’ dedi. Ama ben dinlemedim, iki gün içinde Türkiye’ye geldim. Sevdim çünkü” (Qamişlolu, kadın, 20)

Nusaybin’e ikinci eş olarak geldiğinde 20 yaşındadır ve üç aydır Nusaybin’de yaşamaktadır. Kocasıyla dini nikâh yapmışlardır. İkinci eşlere düğün yapılmadığı için Leyla için de kına gecesi ya da düğün gibi herhangi bir evlilik seremonisi gerçekleştirilmemiş. Sadece kocası ailesine bir miktar para vermiş. Leyla, para konusunda konuşurken Suriyelilerin paraya önem vermediklerini özellikle belirtiyor. Ailesinin de kocasından aldığı parayı kendisine verdiğini ve bu parayla altın aldığını vurguluyor. Üzerindeki altınların çokluğu da bu söylediğini doğruluyor.

Leyla, kocasının evli olduğunu biliyordur. Çünkü kocası ona evli ve 3 çocuğu olduğunu, ilk karısından boşanmayacağını, ancak kendisine ayrı bir ev açacağını söylemiştir. İkinci eşin ilk eşin varlığından haberi olmasına kaşın, ilk eşin, adamın ikinci kez evlendiğinden de haberi yoktur. Adam, Leyla’yı Nusaybin’deki evine getirdiğinde ilk eş, Leyla ile karşılaşır. Bunun üzerine kadın üç çocuğunu da alıp kayınbabasının evine gider. Adam, Leyla’nın oturduğu eve yeni eşyalar alır. Leyla’nın resmi nikâhı olmadığından üç ay Nusaybin’de üç ay da Qamişlo’da kalması gerekiyor. Ancak Leyla Qamişlo’da kalmak istemediğini, bunun kocasıyla arasında soğukluğa neden olacağını belirtmiştir. Ayrıca kocasının boşanmaması durumunda, kuma olarak kalmak istemediğini ve mutlu olduğu halde Suriye’ye dönebileceğini ekliyor.

Leyla'nın kocası 30'lu yaşlarda ve bir devlet kurumunda memur olarak çalışıyor. Gelir durumu diğer Nusaybinlilerle kıyaslandığında hiç de fena sayılmaz. Komşularıyla yapılan görüşmede Leyla kadar güzel bir kadının nasıl olup da bu “çirkin” adam için ikinci eş olmayı kabul ettiğine anlam veremedikleri belirtiliyor ve ardından bu durum yoksullukla ilişkilendiriliyor.

Leyla'nın hayatı ilk kez geldiği bir ülkede oldukça değişmiş benzenmektedir. Sözgelimi komşularıyla iyi ilişkileri olduğunu belirtmesine karşın kocasının izni olmadan hiçbir yere gidememekte, kocası işten gelinceye dek yalnız kalmaktadır. Tüm gününü evin işlerini yaptıktan sonra televizyon izleyerek geçirmekte ve günde üç kez ailesiyle telefonda görüşmektedir.

Gözlemeleme şansı bulduğumuz bu örnek olayda, ilk eş sürekli Leyla'yı taciz etmiştir. Komşuları, kadının sık sık gelip Leyla'nın yaşadığı evi taşladığını dahi aktarmışlardır. Adam Leyla ile evliliğinin ilk aylarında sürekli onunla kalmış, ancak izleyen aylarda ilk karısının evine daha sık gitmeye başlamıştır. Hamile olan Leyla çoğu zaman yalnız kalmaktadır.

Nusaybinli komşu kadınlar ise Leyla'nın gelişini farklı anlatmakta ve Leyla'nın gelişini ilk eşin cezalandırılması olarak değerlendirmektedir:

Adam aslında karısını seviyordu. Ama kadın adamın sözünü dinlemiyordu. Sürekli babasının evindeydi. 3 çocukları var. Kadın böyle yapınca adam da tuttu Suriye'den kadın getirdi. Ayrı ev tuttu kadına. Eski karısını da babasının (erkeğin babası) evine gönderdi. Onların evi iki katlıdır. Şimdi bir katında kadınla çocukları yaşıyor (Nusaybinli, kadın, 30'lu yaşlarda).

Örnek olayı değerlendirdiğimizde öncelikle şunu söylemek gerekir ki, çokkarılılık çoğu zaman ilk eş üzerindeki “suçlayıcı” patriarkal söylemden dolayı gelişmektedir. Genel söyleme göre, ilk eş suçludur çünkü evlendikten sonra kocasına karşı sorumluluklarını yerine getirememiş, sürekli “dırdır” ederek kocasını mutsuzluğa sürükleyen biri haline dönüşmüştür.²⁰ Buna

²⁰ Batman'da çokkarılı bir erkeğin evliliklerine meşruiyet kazandırması da bu yöndedir: “Birincisi varlıklığım, ikincisi ilk iki eşimden 15 çocuğum var. Eşlerimiz bizi mutlu etmiyor ve dırdırları çok fazla olunca birisini boşadım, resmi olan şu an yanımda Suriyeli, kuma olan ise imam nikâhlı eski eşim. Suriyeli eşim 39 yaşında. Şu an çocuk düşünmedik ama ileride olabilir. Her şeyden önce Suriyeli eşten çok mutluyum. İki eski eşime göre bana gösterdiği ilgi ve alaka her şeyin üstündedir. Pek de zorluk yaşamıyoruz. Evlilik yapmak isteyen ya da ekstra isteyenlere Suriyeli kızları tavsiye ederim. Baldızımı da yakın bir akrabama getirdim” (<http://batmancagdas.com/batmanda-suriyeli-gelinler-makale,4684.html>).

karşın ikinci eşler ise güzel, bakımlı, kocasını mutlu etmeye çalışan kadınlar olarak resmedilmektedir. Örnekte erkeğin, çok sevdiği halde ikinci kez evlenmesinin ilk karısını “cezalandırması” olarak ifade edilmesi tümüyle ataerkil söyleme işaret etmektedir. Bir başka deyişle, ataerkil söylemde, “Suriyeli kuma” olasılığı kadınların eşlerinin dilediği gibi uysal, hamarat, saygılı, boyun eğici ve “cılveli” olmalarını sağlayacak bir tehdit ve “terbiye aracı” işlevi görmektedir.

İkinci olarak, bu tür evlilikleri aynı zamanda çokkarılı birlikteliklere katılmayı tercih eden kadın bakış açısıyla ele almak gerekir. Çokkarılılığa ilişkin yeni analizler, çokkarılı evlilik oranının kadın ideolojisi bağlamında da açıklamanın mümkün olduğunu gösterir. Sözelimi Kandiyoti’ye (akt. Lang ve Smart, 2002: 561) göre kadınların hayatlarının güvencesini azami dereceye yükseltme ve en iyi noktaya getirme çabalarına ilişkin açıklamalar olmaksızın, eş seçimi örüntülerini ve evlilik tercihlerini anlamak olanaklı değildir. Zira kültür aşırı veriler, kaynak eşitsizliğinin muazzam olduğu yerlerde kadınların, ailelerin ve akrabaların tercihinin çokkarılı birlikteliklere katılma yönünde olduğunu gösteriyor. Bunun nedeni, kadınların çok daha iyi bir yaşam standardına ve çocuklarını büyütebilmek için daha fazla kaynağa sahip olmak istemesidir. Böylece kadınlar, yoksul bir erkeğin ilk ve tek karısı olmaktansa zengin bir adamın ikinci karısı olmayı tercih ederler. Dolayısıyla bazı kadınlar için, erkekler arasında sosyo-ekonomik bağlamda büyük eşitsizliklerin olduğu koşullarda bu seçenek kabul edilebilir olmaktadır.

Bu bakış açısı, Qamişlo’dan Nusaybin’e ikinci eş olarak gelen kadınlar için de oldukça yerinde bir saptamadır. Ancak çokkarılılık her ne kadar erkeğin ekonomik statüsü ile ilişkilendirilerek açıklansa da, var olan örnekler çoğu sıradan erkeğin de bu evliliği gerçekleştirebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla sınır-ötesi çokkarılılığının erkeğin ekonomik statüsüyle doğrudan ilişkili olup olmadığı sınırın hangi tarafından bakıldığına bağlıdır. Nusaybin tarafından bakıldığında yoksul bile sayılabilecek sıradan bir işçi dahi ikinci ya da üçüncü eşini Suriye’den getirebilmektedir. Yapılan görüşmelerde “burada başlık parası çok pahalıdır, orada daha ucuzdur. Şimdi adam ikinci eş olarak getiriyor. Eğer yoksulsa ikinci kadını niye getiriyor” biçimindeki sorgulama bu bakış açısıyla ilişkilidir. Ancak sınırın Qamişlo tarafından bakıldığında kadınlar Qamişlo’dan koca bulsalar dahi kocasının geliri Nusaybinli sıradan bir işçinin geliri kadar bile olamamaktadır. Bu sebeple birçok aile, kızlarının Nusaybinli biriyle evlenerek, hem kızlarının hem de kendilerinin daha fazla kaynağa erişebileceklerinin farkındadır. Benzer bir düşünce kızlar için de geçerlidir ve böyle bir irtibat kurmak için fırsat kollamaktadır.

Son olarak vizelerin kaldırılmasıyla erkeklere sağlanan dolaşım özgürlüğünden söz etmek gerekmektedir. Önceleri iki ülke arasındaki vize zorunluluğu sınır geçişlerini kısıtlarken, iki taraftaki akrabaların birbirini görmesi daha çok sınırların 2-3 günlük de olsa silikleştiğini gösteren toplu bayramlaşmalarda mümkün olmuştur. Sözgelimi Nusaybin eski Kaymakamı Ömer Ulu açık bayramlaşma uygulamasının ilişkileri geliştirdiğini anlatarak, "bayramlaşmalarda çok sayıda Suriyeli kızın evlenmek niyetiyle Türkiye'ye geldiğini" belirtmiştir. Ancak vizelerin kaldırılıp pasaportla geçiş izni verilmesi erkeğe dolaşım özgürlüğü sağlarken, kadını bir o kadar kısıtlamıştır. Nusaybin'de hemen hemen her erkeğin pasaportu vardır. Kadınlara bakıldığında ise pasaportu olmadığı için akrabalarını ziyarete gidememekten şikâyetçi olan birçok kadına rastlamak mümkündür. Bu nedenle akraba ziyaretleri ya da iş için sınırı geçenler genelde erkeklerdir. Bu dolaşım özgürlüğü Nusaybin'de erkeklerin yoksulluk ve işsizlik nedeniyle evlenemeyen ya da Suriye'nin ayrımcı politikalarından kurtulmak isteyen kadınlarla çok rahat irtibata geçebilmelerine olanak sağlar. Erkek, kimi zaman bekâr olduğunu, kimi zaman da eşini kaybettiğini söyleyerek Qamişlo'dan bir kadınla evlenebilmektedir. Bu nedenle bazı kadınlar, Nusaybin'e geldikten sonra erkeğin evli olduğunu öğrenebilmektedir.

Tepkiler

Nusaybin'de yerel kadınlarla da yapılan çokkarılı²¹ evlilikler bulunmasına karşın, çokkarılılık denildiğinde ilk akla gelen Suriyeli kumalar olmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere, kökenleri İslam'a dayandırıldığı için Nusaybin'de çokkarılılığı tümden reddetme söz konusu değildir. Hatta kadının çocuğunun olmaması gibi durumlarda erkeğin ikinci kez evliliği haklı görülür.²² Teorideki bu kabule karşın, uygulamada hiçbir kadın üzerine kuma gelmesini istemez. Bu bağlamda Qamişlo kadınları kuma olmayı kabul ettikleri için, bu kadınlara karşı tepki oldukça şiddetlidir. Tepki, doğrudan erkeği eleştirmekten ziyade, kuma olarak gelen, hatta kimi zaman tüm Suriyeli

²¹ Ancak Nusaybin merkezde yerel kadınlarla yapılan çokkarılı evlilikler yaygın değildir. Var olan çokkarılı evliliklerde kadın sayısı genelde ikidir. Dört eşle evli olan sadece bir örneğe rastlanmıştır ve adam eski ağalardandır. İlk üç karısı Nusaybinlidir. Sonuncu karısını ise Şam'dan getirmiştir. Renkli gözlü ve açık tenli olan kadına aşık olduğu için alıp Nusaybin'e getirdiğini belirtmiştir.

²² Çokkarılılık, genel anlamda ilk karısı kısır (infertilite) olan erkeğin çocuk sahibi olmasına olanak sağlar. Ne var ki bu evlilik biçimi kısır olan kadının kocası için bir çözüm olsa da ya da karısını boşamasını engellese de kısır olan kadın çokkarılı birliktelikte kaybettiği statüyü yeniden kazanamaz; çünkü çocuklar başka bir soydan gelecektir (Meekers ve Franklin, 1995: 317).

gelinlere yönelik olabilmektedir. Çünkü Qamişlo kadınlarının erkeklerini “baştan çıkardıkları” düşünülür.²³ Yanı sıra kocalar sıklıkla eşlerine kızdıklarında “ordaki kadınlar beleş, gidip Suriye’den kadın getiririm” diyerek ikinci eşle tehdit etmektedir. Hassanpour (2001) da bu noktada “kuma getirmenin erkeklerin kadınlar üzerindeki tehdit araçlarından biri” olduğunu belirtir. Heckmann (2002: 302) ise teoride bunun mümkün olduğunu, ancak uygulamada kadınların denetim altında tutulamaması ve onların arasında sürekli kavga çıkması yüzünden utanç verici bir duruma düşme riski bulunduğu için bu tehdidin çoğu zaman düzmece olduğuna vurgu yapar.

Kimi durumlarda erkekler bu riskli durumu her ülkede evlenerek aşabilmektedir.²⁴ Ancak çoğu zaman bu tehdidin varlığı bile kadınları huzursuz etmeye ve onların çokkarılı evliliği engellemek üzere çeşitli stratejiler geliştirmelerine neden olmaktadır. Söz konusu önlemlerin başında çocuk doğurmak yer alır. Hastanede yapılan görüşmeler, çocukları olduğu halde uzun süre gebe kalamayan kadın hastaların ikinci eşle nasıl tehdit edildiğini²⁵ ya da kuma istemeyen kadınların bunu engellemek için nasıl çaresizce tekrar çocuk sahibi olmaya çalıştıklarını gösterir:

“Kadın 40 yaşında ve 4 çocuğu var. Eşi Suriye’den bir kadınla ikinci evliliğini yapacağını söylüyor. Kadın da bunu bile bile gebe kalıyor. Adam çok zengin. Kadın da çok güzel; iki oğlu iki kızları var. Durumu anlattı – kadınlar genelde dertlerini anlatıyorlar doktorlara- biliyorsun yukarıdaki evi kuma için döşetti. Biliyorum dedim, ama bile bile neden gebe kaldın? diye kızdım. Bence boşan, çocuğu da aldır dedim. Ama dedi, kocam çok zengin, boşanırsam çocuklarımı alır, baba evine de dönemem. Ortalıkta kalırım.” Anlayacağınız tek umudu karnındaki çocuk; tabi ki erkek olması koşuluyla.

Kürtaja bir kadın gelmişti. İki doğum yapmıştı. Üçüncü gebeliği düşük oluyordu. Biz de müdahale için hazırla-

²³ Konuyla ilgili yapılan bir değerlendirme şöyledir: “Çok cazibeliler. Öyle cilveli konuşuyorlar ki benim kaç yaşındaki amcam diyor kurban olayım sana yemek yedin mi? Bu Suriyeli kadınlar başımıza bela oldular.”

²⁴ İki ülkede evli olma hali Şanlıurfa-Suriye sınırında da görülmektedir. Şanlıurfa’dan Suriye’ye iş ve ticaret amacı ile gidip gelenler Suriye’de ikinci bir evlilik yapmakta ve buradaki eşlerine ayrı ev açmaktadır. İlk karısı ve yakın çevresinin tepkisinden çekinen bu kişiler genelde Suriye’deki eşlerine aylık bağlayarak geçimini sağlamaktadır (Kaya 2008: 143).

²⁵ Bir başka örnekte beş çocuğu –hem kız hem de erkek- olan bir kadınla ilgidir. Kadın 3 yıldır gebe kalamadığından tedavi için hastaneye gidiyor. Kocasını onu gebe kalamazsa Suriye’den ikinci bir eş almakla tehdit ediyormuş.

dık, kanama olmasını bekliyorduk. Ama çok üzülüyordu kadın. Dedim niye üzülüyorsun ki zaten iki çocuğun var. Birden yok, dedi, benim kocam diğerlerine benze-
mez, gidip Suriye’den kadın getirmez. Niye öyle söylü-
yorsun dedim. Başkasının kocası olsaydı getirirdi, dedi.
Çünkü ordaki kadınlar beleş, burada erkekler eşlerine
kızınca öyle diyorlar, gidip Suriye’den kadın getiririm
diyorlar” (Nusaybinli, kadın, 25 yaşında).

Çokkarıllığı engellemeye yönelik bir diğer strateji ise “üzerime kuma geleceğine, ben kuma giderim” biçimindedir. Hassanpour (2001: 244), Kürtçe’de patriarkal ilişkilerin yeniden inşasını ele aldığı çalışmasında erkeğin çokkarılı evliliklerde en çok tercih ettiği eş anlamında “*gule cerge*” (çiçeğin kalbi) kavramının kullanıldığını belirtir. Dolayısıyla gerek bu kavramın kullanımı, gerekse üzerine kuma geleceğine kadının kuma olarak gitmeyi düşünmesi erkeğin tüm karılarına eşit davranmadığının, hatta kuma olarak gelen kadının daha çok tercih edildiğinin bir göstergesidir.

“Ben kendim bile diyorum, benim üstüme kuma geleceğine, ben kuma giderim. En azından sonuncusu ben olurum. Çünkü gerçekten evleniyorsun, Nusaybin’deysen tamam. Çünkü şimdi bakıyorsun neredeyse her evde bir Suriyeli var. Mesela annemin dayısı, ben hayatta inanmazdım evleneceğine. Adam utangaç, hayatında kimse ona bir laf söylememiş. Gitmiş Suriye’ye herkesten habersiz, kızı istemiş, nikâhı kıymış; sonra eşine söylüyor, “işte ben bir kız istedim, evlendim” diye. “Ama kaderdir, kuma geldiyse kaderdir” diyor ilk karısı. Artık ne kaderiyse. Diyor “kuma getirdi, ayrı eve çıkardı. Napim kaderdir.” (Nusaybinli, kadın, 27 yaşında).

Buna ilaveten sosyo-ekonomik bağlamda kadının güçsüz oluşu ve atarkeril ilişkiler kadının boşanma durumunda yalnızlığı ile sonuçlandığından boşanma, üzerine kuma gelen kadının tercih ettiği bir seçenek değildir. Aksine evliliği sürdürüp ikinci eş ile mücadele edilmektedir. Bu nedenle bazı kadınlar, Suriyeli rakipleriyle rekabet için daha bakımlı olmanın, daha dışı görünmenin gerektiğine inanmaktadır.²⁶ Öyle ki Suriyeli gelinlere benzeme

²⁶ Benzer biçimde Karadeniz bölgesindeki kadınlar da Nataşalarla karşı karşıya geldiklerinde ilk mücadele biçimi onlara benzemeye çalışmaları olmuştur. “Bir dönem Trabzon’daki bütün kadınlar sarışın olmuştur. Gün boyu tarlada çalışan kadın mis kokup bütün gün oturan kocasına hizmet etmeyi denedi. Bölgede güzelleşme furyası başladı. Trabzon’un ana caddelerindeki tabelalara şöyle bir göz gezdirseniz onlarca güzellik salonunun müşteri çağırdığını göreceksi-

çabasının kozmetik ve “seksi” iç çamaşırı²⁷ tüketimini artırdığı gözlemlenmiştir. Bu durum doğrudan kadın bedeninin eril bakış açısıyla güzellik ve cinsellik biçiminde sunulmasıyla ilişkilidir. Kadın bedeninin erkeğin arzuları doğrultusunda ele alınması kadının ikincil konumunu meşrulaştırmaktadır.

“Buradaki evlilikleri etkiliyor tabi. Mesela bakımları, cilveleri; yani eşlerine çok düşkün oluyorlar. Saygılıdır mesela her şeyleriyle buradaki bayanlardan daha iyiler. Etkiliyor ama şimdi Nusaybin’in kadınları da artık bakımlı oluyorlar. Tabi o yüzden de artık bakımlarına daha çok dikkat ediyorlar, o gecelikleri de o yüzden alıyorlar”. (Nusaybinli, kadın, 20’li yaşlarda).

Öte yandan ikinci eş olgusu, toplumsal bir sorun olarak resmedilmektedir. Bu durum tiyatro oyunlarında işlenmiş ve çeşitli toplantılarla, eylemlerle gündeme taşınmıştır. Ancak genel olarak kadınların tepkisi doğrudan Suriyeli kadınlara yönelikken, kadın örgütleri ise ikinci eşi alan kocayı hedeflemektedir. Örneğin Nusaybin’de Suriyeli bir kadının öldürülmesi üzerine 25 Kasım 2010’da Gülşilav Kadın Dayanışma Merkezi tarafından bir eylem²⁸ düzenlendi. Belediye meclis üyelerinin yanı sıra KESK, DİSK, BDP, Kurdi Der gibi sivil toplum örgütlerinden katılımcıların da yer aldığı eylemde kadına yönelik şiddeti hedef alan pankartla sınır kapısına yüründü. Üzerinde ölen kadının fotoğraflarının bulunduğu siyah çelenk sınır kapısına bırakıldı. Sınır kapısına yürümek bu bağlamda anlamlıydı, çünkü üst söylemde sınırın kirli bilgi aktarımını olanaklı kıldığı ve bu yolla kadınların “kandırılıp” ya da çoğu zaman bilgisi olmadan ikinci eş olarak Nusaybin’e getirildiği vurgulanmaktaydı. Nusaybin Belediye Başkanı Ayşe Gökkan’ın eylemde yaptığı konuşma da bunun altı çiziliyordu: “Qamişlo’dan kandırılıp buraya getirilen kadın uygulamalarını kınıyoruz. Sorumlu herkesin bu evlilikleri durdurmasını istiyoruz. Sınır kapısı, kadınları kandırıp buraya getirmek için değildir.” Aynı tepki ve vurgu bu kez 2011 yılında Gülşilav Kadın Evi’nden bilgisayar sertifikası alan 15 kadına belgeleri dağıtılırken yapılmıştır. Belediye başkanı kursiyerlere belgelerini verirken internet üzerinden Suriye’deki kadınlarla

niz. Çoğu, lazerle epilasyon, saç ekimi, cilt bakımı, botoks, kırışıklık tedavisi, solaryum yapıyor” (<http://www.milliyet.com.tr/2005/08/02/guncel/agun.html>).

²⁷ Özgen (2006: 128) de Iğdır’da 1998’den bu yana hızla gelişen esnaf gruplarından birinin seksi ve pahalı iç çamaşırı satanlar olduğunu ve şehrin eski ve alışıldık görüntüsüne aykırı olanın ise bu çamaşır vitrinlerde sergilenmesi olduğunu belirtmektedir.

²⁸ Eylemle ilgili yapılan görüşmelerde, Belediye meclis üyelerinden bir kadının akrabasının kocası kuma getirdiği için kadına destek olmak istediklerinden dolayı bu eylemi yaptıkları anlatılıyordu.

irtibata geçmelerini ve bu kadınların yanıtılıp ülkeye getirilmemesi için uyarılarını istemiştir.

Sonuç

Evlilik, geniş anlamda bir mübadele sistemidir. Kadınla erkeğin evlilik bağı, bu iki bireyin ötesinde daha geniş bir akrabalık çevresi yaratır. Bu yeni toplumsal ağlar yoluyla çift; yeni ekonomik olanaklara, yeni dayanışma ilişkilerine ve siyasal bağlantılara açılabilir (Kottak 2003). Sınır-ötesi evliliklerin ele alındığı bu çalışma bir yandan evlilik aracılığıyla kurulan bu ağlara açıklık getirirken, aynı zamanda sınır bölgelerinde varolan etnik devamlılığa karşın çokkarılığın yeniden nasıl inşa edildiğini göstermektedir. Çalışmanın genelinde vurgulandığı üzere I. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Nusaybin siyasal sınırlarla ikiye bölünmüş, yarısı Türkiye sınırları içinde kalırken diğer yarısı ise farklı bir siyasal egemenlik alanına dâhil edilmiştir. Bu yeni iki siyasal sistem içerisinde, başka bir deyişle siyasal sınırlara karşın, akrabalık ve etnik bağlar iki yerleşim birimi arasında bir yandan evliliklerin devam etmesini sağlarken, diğer yandan evlilik de bu iki yerleşim birimi arasındaki ilişkilerin devam ettirilmesinde kritik bir role sahip olmuştur.

Ne var ki sınır-ötesi evliliğin tarihsel görünümleri dikkate alındığında, evlilik ilişkilerinde gözle görülür değişimler ortaya çıkmış ve etni-içi ilişkileri yıpratıcı bir ilişki türü gelişmeye başlamıştır.

Suriye'de Kürt kadınların özellikle ikinci eş olarak Nusaybin'e gelmesi kadınlar arasında rekabet ve çatışmayla sonuçlanmıştır. Bu sınır bölgesinde etni-içi çokkarılığın yeniden inşasında iki temel unsur göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki siyasal sınırların bilgi akışını kesintiye uğratmasıdır. Ancak sorun sadece erkeklerin kadınları “kandırıp” Nusaybin'e getirmesinden ibaret değildir. Daha önemlisi sınırın doğrudan etkisini göstermektedir. Sınırın buradaki önemi, iki farklı siyasal yapının, Nusaybin ve Qamişlo'nun siyasal ve ekonomik yapılarını farklılaştırmasının bir sonucu olarak yaşam standartları arasında derin uçurumlar yaratmasıdır. Bu nedenle etnik kökenleri aynı olmasına karşın gerçekten yoksul olduğu için evlilik vasıtasıyla sosyal hareketlilik beklentisi içinde olan kadınların çok olduğu bu bölgede, Nusaybinli erkeklerin geliri yerel (Qamişlolu) erkeklere oranla yüksek olduğu sürece çokkarılılık artmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Altuntek, N. S. (2001) "Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 17-28.
- Alvin, Y. So (2003) "Cross-Border Families in Hong Kong: The Role of Social Class and Politics", *Asia Pasific Journal of Social Work and Development*, 35 (4), 42-58.
- Aslan, A. (4 Ağustos 2011) Batman'da Suriyeli Gelinler, <http://www.batmancağdas.com/batmanda-suriyeli-gelinler-makale.4684.html>
- Batu, U. ve Atıcı B. (2010) "Online Polygamy or Virtual Bride: Cyber-Ethnographic Research", *Social Science Computer Review*, 1-9.
- Beşikçi, İ. (1969) *Doğu Anadolu'nun Düzeni-Sosyo/Ekonomik ve Etnik Temeller*. İstanbul: E.
- Bois, T., Minorsky F. V. ve Mac Kenzie D. N. (1996) *Kürtler ve Kürdistan*, (K. Fıratlı, Çev.). İstanbul: Doz.
- Chen, Yu-Hua (2008) "The Significance of Cross-Border Marriage (Report)", *Journal of Comperative Family Studies*.
- Ember, M. ve C. R. Ember, Bob. S. Low (2007) "Comparing Explanations of Polygyny", *Cross-Cultural Research*, 41(4), 428-440.
- Dündar, C. (31 Temmuz 2005) Çırpınan Karadeniz 6, www.candundar.com.tr/
- Dündar, C. (2 Ağustos 2005) Nataşa Salgını Geçti, Güzellik Fıyısı Başladı, <http://www.milliyet.com.tr/2005/08/02/guncel/agun.html>
- Gücük, S., S. G. Arıca, Z. Akan, V. Arıca ve S. Alkan (2010) "Van İlindeki Çokeşlilik Oranları ve Etkileyen Faktörler: Kesitsel Çalışma", *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 21(3), 127-133.
- Hann, C. ve Bellér-Hann, I. (1998) "Markets, Morality and Modernity in North-East Turkey", T.M. Wilson ve Hasting Donnan (Ed.). in *Border Identities: Nation and State at International Frontiers* (p. 237-262). United Kingdom: Cambridge University.
- Hassanpour, A. (2001) "The (Re)Production of Patriarchy in the Kurdish Language", S. Majob. Mazda (Ed.). in *Women of a Non-State Nation: The Kurds*. California.
- Kaya, M. (2008) *Dünden Bugüne Çok Eşlilik*. İstanbul: Çıra.
- Lang, G., J. Smart (2002) "Migration and the "Second Wife" in South China: Toward Cross-Border Polygyny", *International Migration Review*, 36(2). 546-569.

- Kottak, C. P. (2003) *Antropoloji-İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, İstanbul: Ütopya.
- Lundeen, M. J. (1996) "Women, Polygyny and Power", *Nebraska Anthropologist*, 13, 73-79.
- Meekers, Dominique ve Nadra Franklin (1995) "Women's Perceptions of Polygyny among the Kaguru of Tanzania", *Ethnology*, 34 (4), 315-329.
- Ökten, Ş. (2009) "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Toplumsal Cinsiyet Düzeni", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 302-312.
- Özgen, N. (2006) "Öteki'nin Kadını: Beden ve Milliyetçi Politikalar", *Toplum ve Bilim, Fotoğraf Özel Sayısı*, 125-137.
- Sapancalı, F. (2001) "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, 3(2), 115-140.
- Williams, L. ve Mei-Kuei Yu (2006) "Domestic Violence in Cross-border Marriage- A Case Study from Taiwan", *International Journal of Migration, Health and Social Care*, 2 (3/4), 58-69.
- Yalçın-Heckmann, L. (2002) *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri* (G. Erkaya, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Yutani, J. E. (2009) *International Brides: Cross-Border Marriage Migration in China and Japan Through a Feminist Lens*, A Thesis Presented to the Faculty of Graduate School University of Southern California, Master of Arts East Asian Area Studies, August.

